
Merja Paksuniemi

Monitaitureiksi opettajankoulutuksessa - taitoaineet Tornion opettajaseminaarissa

Pohjois-Suomessa sijaitseva Tornion opettajaseminaari oli tarkoitettu naisille ja sen toiminta-aika oli vuosina 1921-1970. Seminaarin alkuperäinen tehtävä Suomen opettajavalmistusseminaarien joukossa oli taata suomenkielen säilyminen rajaseudulla sekä opettajien kouluttaminen alueen naisista. Aikaisempien seminaarien sijainti keskittyi Suomen eteläisempiin osiin. Tornion seminaari tuli toimintavuosiensa aikana varsin suosituksi oppilaitokseksi ja opiskelijoita hakeutui sinne laajalta alueelta Suomea. Tornion seminaarin opetuksen taustalla vaikutti Suomessa vankan jalansijan saanut herbart-zilleriläinen kasvatussuuntaus, joka painotti opettajan kristillis-siveellistä olemusta ja opettajalle välttämättömiä taitoja, kuten hänen rooliaan luokan esikuvana. Opetuksessa heijastuivat myös ajanjakson olosuhteet, pedagogiset virtaukset sekä aatteelliset ideologiat.

Artikkelissa tuodaan esiin seminaarin taideaineiden opetusta. Artikkelin tarkoituksena on osoittaa, millaisia taitoaineiden valmiuksia tuleville opettajille opettajankoulutuslaitoksessa opetettiin ja vaikuttivatko ne opiskelijoiden myöhemmässä elämässä? Taitoaineita seminaarissa olivat kädentaidot, soitto ja laulu, sekä voimistelu, leikki ja urheilu.

Artikkeli pohjautuu soveltavin osin kirjoittajan Merja Paksuniemen (2009) väitöskirjatutkimukseen ja erikseen hankittuun

haastatteluaineistoon. Lähdemateriaali koostuu arkistolähteistä, lukuvuosikertomuksista, seminaarissa käytössä olleista oppikirjoista sekä tutkimuskirjallisuudesta. Lähdemateriaalina käytetään myös yhdentoista seminaarissa opiskelleen kokemuksia opiskeluvuosistaan. Haastateltavat ovat muistelleet, tulkinneet ja kuvanneet (ks. Ukkonen 2002) opiskeluansa seminaarissa eri vuosikymmeninä. Aineisto on tuotettu avoimen haastattelun keinoin, eli keskustelua ei sidottu tiukkaan formaattiin. Haastatteluaineisto litteroitiin koko haastatteludialogista. Tulokset esitetään artikkelissa siten, että ne vastaisivat mahdollisimman hyvin esitettyyn tutkimuskysymykseen. Tässä artikkelissa valitun haastattelumateriaalin puitteissa keskitytään käsittelemään taitoaineiden opetusta ja opittujen taitojen vaikutusta haastateltavien elämään. Haastateltavat anonymisoidaan seuraavin pseudonyymein: Kerttu opiskeli 1930-luvun lopulla; Armi ja Raija puolestaan 1940-luvulla; Marjatta ja Elli kävivät Tornion seminaarin 1950-luvun alussa; Maija ja Seija 1950-luvun lopulla; Ritva ja Leila 1960-luvun alussa; Anni 1960-luvun puolivälissä ja Pirjo puolestaan 1960-luvun lopulla.

Kädentaitoja käytännölliseen elämään

Seminaarin oppikirjat antoivat tuleville opettajille suunnattuja käytännön ohjeita siitä, minkälaisia töitä oppitunneilla tuli valmistaa, miten oppilaat tuli työhön ohjeistaa ja miten oppitunnin tuli edetä. Oppikirjat opettivat myös erilaisiin käsityötaitoihin, joita elämässä yleensä tarvittiin. (Esim. Teerisuo 1950; Teerisuo 1964; Turunen 1946; Törnudd 1929; Valve & Tappura 1937.) Raija muisteli: “Ihka ensimmäisellä käsityötunnilla opettelimme ompelamaan pyyheliinoihin kannattimia. Se oli hyvä ja tarpeellinen perusoppi.”

Oppikirjoissa määriteltiin myös hyvän opettajan ominaisuuksia. Näitä olivat rauhallinen olemus ja oikeudenmukaisuus.

Leikinlasku ja tyhjät puheet eivät kuuluneet opettajan ammattikuvaan, vaan opettajan tuli olla vakava ja uuttera. Tämäkään ei vielä riittänyt, sillä opettajan tuli kiinnittää huomiota myös puheeseensa, pukuunsa ja esiintymiseensä. Vaikka käsitöihin valitut työt olivat lasten maailmasta, ei tuntityöskentely missään nimessä saanut olla hutilointia ja leikkiä. (Teerisuo 1950; Teerisuo 1964; Turunen 1946; Törnudd 1929; Valve & Tappura 1937.)

Säästävyyteen kasvattaminen oli yksi käsityötuntien teema. Tulevien opettajien piti osata paikata ja parsia käyttövaatteita. Lähtökohtana oli kasvattaa säästäväisiä kansalaisia. Materiaalia opeteltiin myös kierrättämään ja hyödyntämään uudelleen. Esimerkiksi postikortteja, tulitikkulaatikoita ja lankarullia työstettiin uudelleen. (OMA, TSeA, Dd:1; Dd:2; Ae:19; Lukuvuosikertomukset vv. 1930–1939.) Tuomaalan mukaan paperin leikkaamisen harjoittelu oppitunneilla toimi kaavapiirustuksen tärkeänä esivaiheena. Kaavojen tekemisen oppiminen oli puolestaan tärkeää, jotta vaatteet pystyttiin valmistamaan sekä itselle että perheelle. (Tuomaala 2004.) Tunneilla ei ehditty valmistaa kaikkia käsitöitä valmiiksi, vaan opiskelijat tekivät niitä myös vapaa-ajallaan (Anni, Elli, Leila, Marjatta). Pirjo muisteli: “Yleensä oltiin iltasin kämpillä ja tehtiin käsitöitä. Niitä oli ylen määrin.” Myös Seijan mukaan käsityöt veivät paljon vapaa-aikaa: “Tehtiin niitä käsitöitä, ne piti tehdä vapaa-ajalla. Illathan niitä väkerrettiin.”

Seminaarin tunneilla opiskelijat harjoittelivat askartelua, vesivärimaalausta, hiilipiirrostoita ja muita kädentaitoja. Oppitunneilla harjoiteltiin muun muassa langan pujottelua kankaaseen, paperin taittamista sekä paperi- ja pahvi- ja kanavatöitä. Opeteltavina aiheina olivat toisinaan myös niinityöt ja verkkosidonta, töppönen, käsityöpussi ja hernepussi. Tunneilla pyrittiin oppimaan perustyöskentelytaitoja sekä valmistamaan valmista opetusmateriaalia. Tunneilla harjoiteltiin myös käytännön elämään liittyvien käsitöiden tekemistä. Tunneilla valmis-

tettiin muun muassa voimistelupuku, nukke vaatteineen, lapanen ja sukka, lapsen liivit, tytön paita, pielusliina, kansallispuku tai kesäpuku, naisen paita, laukku ja jokin neuletyö. Oppitunneilla harjoiteltiin lisäksi villanvirkkuuta, vaatteiden paikkaamista, parsimista, korjaamista ja hoitoa. Valmistettavat vaatteet ja käsityöt vaihtelivat jonkin verran vuosikymmenittäin. (OMA, TSeA, Ae:2; Ae:19; Ae:21; Ae:28; Lukuvuosikertomukset vv. 1921–1970.) Esimerkiksi kansallispukuja valmistettiin vielä 1940-luvulla muttei enää 1960-luvun lopulla (Anni, Armi, Elli, Leila, Maija, Marjatta, Pirjo, Raija, Ritva, Seija). Kansallispuvun tekeminen oli pitkä ja vaativa prosessi, johon käytettiin useita oppitunteja lukuvuoden aikana (Esim. OMA, TSeA, Ae:2). Tämä kuvastaa kansanperinteen tärkeyttä.

Käsityönopetuksen taustalla vaikuttivat ajatukset käsityön merkityksestä osana kansallista sivistystä ja kotien elämää. Opetuksen tavoitteena näyttääkin olleen paitsi omien taitojen kartuttaminen myös käytännöllisten töiden valmistaminen. Valmistuvat työt ja opeteltavat taidot olivat apuna opettajantyön lisäksi naisen roolissa yhteiskunnassa. (Ks. Heikkilä 2008.) Osa haastateltavista kertoi siitä, kuinka he valmistivat itse vaatteita perheelleen juuri seminaarista saatujen taitojen avulla (Anni, Elli, Kerttu, Leila, Marjatta, Maija, Pirjo, Ritva, Seija).

Harmonin soittoa ja kuorolaulua

Opiskelijat, jotka eivät olleet soittotaitoisia seminaariin tullessaan, aloittivat alkeista. Ensimmäisen luokan oppilaat harjoittelivat soiton alkeita kuten oikeaa istuma-asentoa ja nuottien tuntemusta. Opiskeluvuosien edetessä opiskelijat saivat harjoitella vaativimpia kappaleita sekä lisäksi kymmeniä Koraaleja (virsisäestyksiä). (Lukuvuosikertomukset 1921-1970; Esim. Hylander & Ahlfors 1906; Paavola 1949). Marjatta muisteli: “Oli ihana että osas jonku verran soittaa! Se helpotti

opiskelua.” Virsisäestysten harjoittelun suuri määrä oli tavallista Suomen seminaareissa (Ks. Halila 1963; Heikkinen 1990; Hyyrö 2006; Nurmi 1995). Opiskelijoita ohjeistettiin lisäksi harmonin hoitoon ja sen käsittelyyn (OMA, TSeA, Dd:1; Dd:2; Lukuvuosikertomukset 1930–1970). Harmonin huoltaminen oli tärkeä taito. Soitin oli kallis hankkia, ja siitä säännöllisesti huolehtiminen takasi useita soittovuosia. Koulu saattoi sijaita syrjäisessä paikassa, jonne huoltomiestä ei välttämättä helposti saatu.

Soiton harjoittelun tavoitteena oli tietyn soittotason saavuttaminen, jotta opiskelijat pystyisivät säestämään lauluja ja virsiä opettajantyössään. Soittamisen oppiminen oli osalle oppilaista haasteellista, sillä 1930-luvulta eteenpäin ei opiskelijaksi pääsemisen vaatimuksena ollut soittotaito seminaariin pyrittäessä, kuten vielä 1920-luvun pääsyvaatimuksissa oli ollut (OMA, TSeA, Ca:2; Ca:3; Ca:4; Ca:5; Ca:6; Ca:7; Ca:8). Anni totesi: “Mie jouin tekemään valtavasti töitä musiikin kanssa ko mie en ollu musikaalinen. Mulla meni siinä soittuhuoneesa niin paljon aikaa, ko meän piti opetella kymmeniä virsiä. Mie olen myöhemmin sanonu, että mie olisin lukenu vaikka miksi, jos mie olisin saanu käyttää sen ajan muuhun.” Ritva oli myös kokenut soittoharjoittelun työläänä: “Ja minä sanoinki, että ikinä en koske harmooniin taikka pianoon kun täältä pääsen.”

Seminaarin opiskelijat harjoittelivat soittamista puoli tuntia päivittäin seminaarin luokissa olevilla harmoneilla, näytesoittoa oli 15-20 minuuttia viikossa. Näytesoitto tarkoitti sitä, että opiskelija soitti harjoittelemansa soittoläksyn soitto-opettajalle ja sai uudet harjoiteltavat kappaleet. (OMA, TSeA, Dd:1; Dd:2; Lukuvuosikertomukset vv. 1921–1970.) Tällä tavoin kontrolloitiin oppilaiden pysymistä tavoitteessa. Oppilaat harjoittelivat soittamista seminaarilla sijaitsevissa soitto-kopeissa (Anni, Armi, Leila, Maija, Pirjo, Ritva, Seija). Maija muisteli: “Soittokoppiin tuli itse varata soittoaika.” Opiskeli-

joiden mukaan soitonopettaja kävi toisinaan tarkistamassa, oliko oppilas harjoittelemassa omalla vuorollaan soittoa. Soittokopeissa harjoittelu oli haastateltavien mukaan “vapaaehtoista pakkoa”. (Anni, Leila, Maija, Pirjo, Ritva.)

Opiskelijat saivat säestää seminaarilla pidettävän aamuhartauden virren, vuoro oli kiertävä. Virren säestäminen aamuhartaudessa ei kuitenkaan ollut pakollista, vaan soitossa edistyneimmät säestivät (Elli, Marjatta, Pirjo). Pirjo muisteli: “Niillä joilla oli vahva soittotaito, ne säesti. Mie en säestäny, mie en halunnu.” Aamuhartauden säestäminen oli opiskelijoiden mukaan paitsi haastava myös tavoiteltu asia, sillä se osoitti, että oli valmis työelämän haasteeseen ja joillekin se merkitsi jopa soittonumeron nousua. Tämä puolestaan toimi kannustuksena virsien soittamiselle. Soitonopettaja kertoi oppilaalle, kun tämän taidot olivat riittävät. Virsien säestäminen oli hyvää harjoitusta opettajanuraa ajatellen. Kerttu totesi virsien soittamisen harjoittelusta seuraavasti: “Että kyllä sitä piti suoriutua siitä aamuvirren säestyksestä, se oli merkinä, että töissäkin pärjää”. Soitossa hyvin menestyneet opiskelijat saivat esiintyä myös seminaarin juhlissa. (Anni, Armi, Kerttu, Leila, Ritva.)

Laulutunneilla laulettiin lasten- ja leikkilauluja, virsiä sekä hengellisiä ja isänmaallisia lauluja. Laulutunneilla opiskeltiin myös rytmiikkaa, musiikinteoriaa ja musiikin historiaa. (OMA, TSeA, Ae:2; Ae:19; Ae:21; Ae:28; Lukuvuosikertomukset vv. 1921–1970; Esim. Helasvuo 1961; Ingman 1962; Kotilainen 1924; Lahtinen & Lampén 1931; Parviainen 1946; Siukonen, 1954; Törnudd 1923). Ritva muisteli: “Ne musiikin tunnit oli äärettömän hyviä. Ja musiikkioppi oli tosi tehokasta.”

Laulutunneilla ja koulupäivän ulkopuolella seminaarin oppilaat harjoittelivat kuorolauluja. Seminaarin kuoro esiintyikin varsin ahkerasti paitsi seminaarin omissa tilaisuuksissa myös kaupungissa järjestetyissä juhlissa. Seminaarin kuoro teki yhteistyötä myös Tornion seurakunnan kanssa esiintymällä sen tilaisuuksissa. (OMA, TSeA, Ca:1; Ca:2; Lukuvuosikertomukset

vv. 1922–1970; Anni, Elli, Kerttu, Leila, Marjatta, Pirjo, Ritva, Seija.) Leila totesi: “Kuoro kävi laulamassa paljon kirkossa, siellä esiinnyttiin. Että oikein tiivis työ oli seurakunnan kanssa.” Seminaarinkuoro piti konsertteja, josta saadut lipputulot käytettiin yleisimmin kuoron toimintaan (Lukuvuosikertomukset vv. 1921–1970). Kuorolaisten esiintymisasuna olivat yleensä kansallispuvut, jotka valmistettiin seminaarissa opiskelun aikana tai hankittiin muulla tavoin. Kuoron esiintymismatkat olivat hetkiä, jolloin tiiviisti seminaarirakennuksen suojassa opiskelleet oppilaat saivat kosketuksen ulkopuoliseen maailmaan. (Anni, Elli, Leila, Pirjo, Maija, Marjatta, Ritva, Seija.) Ritva muisteli: “Kerran viikossa oli kuoroharjoitukset ja konsertoimassa käytiin muuallakin. Ne oli semmosia ihan kivoja hetkiä.”

Seminaarissa saadun musiikillisen koulutuksen tavoitteena oli paitsi opettajan ammattiin valmistuminen myös työtehtävään valmistautuminen. Kuorotoiminnan tarkoituksena oli opettaa tuleville opettajille kuorossa laulamista ja kuoron johtamistaitoa. Haastateltavien mukaan heidän oppimansa soitto- ja laulutaidot olivat hyödyllisiä oppeja. Osa heistä toimi aktiivisesti kuorossa laulajana tai kuoronjohtajana elämänsä varrella (Armi, Leila, Marjatta, Raija, Ritva, Seija). Ritva kertoi toimineensa myös orkesterin johtajana. Orkesteri piti konsertteja niin Suomessa kuin ulkomailakin. (Ritva.)

Liikuntaa ja kansanperinnettä

Liikunnallisten tuntien opetuksessa oppikirjoina käytettiin eri liikunnan alojen asiantuntijoiden tekemiä teoksia (Lukuvuosikertomukset 1921-1970; Esim. Björkstén 1926; Collan 1922; Jalkanen 1922; Koskimies & Karvonen 1931; Pulkkinen 1946.) Naisurheilu oli ollut vielä 1910-luvulla varsin uusi käsite, johon suhtauduttiin ennakkoluuloisesti (Ks. Koivusalo 1982).

Nämä ennakkoluulot vähenivät 1930-luvun loppupuolelle tultaessa, jolloin opetus muuttui tavoitteellisemmaksi (OMA, TSeA, Dd:1). Kansalaisista tehtiin reippaita, urheilullisia ja sääntöjä noudattavia kansalaisia. Tuntien aiheina olivat voimistelu, hiihto, erilaiset pelit ja leikit sekä kansantanhut ja laululeikit. (OMA, TSeA, Dd:1; Dd:2; Lukuvuosikertomukset 1921-1970; Marjatta, Elli, Leila, Pirjo, Armi)

Armi muisteli: “Kansantanhuja opeteltiin ahkerasti. Oli polkan vuoro. Muistan, kun pakkasiltana hyppelimme polkanaskelin soittoharjoituksiin seminaarille.” Ritva totesi: “Meiät kaikki opetettiin tanssimaan. Liikuntatunneilla opetettiin kaikki suomalaiset tanssit. Se oli sitten mukavaa!” Seminaarin opiskelijat esittivät kansantanhuja erilaisissa vapaaajan tapahtumissa sekä seminaarilla että sen ulkopuolella. Esiintymisasuna oli kansallispuku (Armi, Raija, Marjatta, Elli, Maija, Seija, Ritva, Leila, Anni, Pirjo.) Oppitunneilla opetettiin myös satuvoimistelun ohjaamista. Pulpetti-voimisteluhjelmaan tutustuttiin 1930-luvulla. Se oli suunniteltu ahtaisiin voimistelusalittomiin kansakouluihin, joita olivat erityisesti maalaiskansakoulut. Stenrothin ohjeiden neuvomana maalaiskansakoulun oppilaat pystyivät voimistelemaan opettajan käskyjen mukaisesti luokan käytävillä, pulpeteilla, penkeillä ja pöydillä. (Stenroth 1929.) Pulpettivoimistelun kehittäminen osoittaa voimistelun harjoittelun tärkeyttä, koska harjoittelu muokattiin olosuhteisiin sopiviksi. Maalaiskansakouluissa voimistelua haittasi huonetilojen ohessa välineiden puute. Suomalaisen voimistelunopetuksen harjoittelun yhtenä motiivina oli kansallistunteen herättäminen sekä isänmaanrakkauden korostaminen ja suojeleminen (Koivusalo 1982). Isänmaallisuus näkyi liikuntatunneilla suomalaista kulttuuria ja kansanperinnettä korostavana tekemisenä. Kansantanhujen opettelu oli kansallisten perinteiden oppimista ja vahvistamista. (OMA, TSeA, Dd:1; Dd:2.)

Tornion seminaarin kuorolaisia 1940-luvulla.

Hiihdon harjoittelu aloitettiin Tornion seminaarissa 1920-luvun lopulla. Ongelman tuotti se, että kaikilla oppilailla ei ollut omia suksia käytettävissä. Seminaarin johtaja Loukola anoi kirjeessään kouluhallitukselta 20 paria suksia. Hän perusteli vaatimustaan seuraavasti: “...koska vain harvoilla seminaarilaisilla sellaiset täällä on, vaikka ne urheilunopetuksessa ja urheilumerkkisuorituksissa olisivat aivan välttämättömät”. (OMA, TSeA, Da:2.) Suksien hankinnan jälkeen hiihdon tehokas harjoittelu saatiin käynnistymään seminaarissa. Suunnistuksen opettelu aloitettiin 1930-luvun lopulla (Lukuvuosikertomukset 1928–1945).

Uusi laji 1930-luvulla seminaarin urheilutunneilla oli pesäpallo (OMA, TSeA, Dd:1). 1940-luvun lopulla johtaja Törmälä esitti kouluhallitukselle toiveensa oman 100 metrin juoksuradan saamisesta seminaarin läheisyyteen. Lähin urheilukenttä sijaitsi Tornion kaupungissa ja siirtymiseen kului aikaa. Lisäksi seminaarilaiset joutuivat kulkemaan urheilupukimissa keskikaupungilla sijaitsevalle radalle, sillä kentällä ei ollut mahdol-

lisuutta vaihtaa vaatteita. (OMA, TSeA, Da:2.) Juoksuradan hankinta toi merkittävän positiivisen muutoksen urheilun harjoitteluun. Vuosikymmenten saatossa uusia liikuntavälinehankintoja olivat erilaiset tarvikkeet, kuten sekuntikellot, pallot, voimisteluvälineet ja keihäät. Oppitunneilla harjoitellut liikuntalajit sitä vastoin pysyivät melko muuttumattomina 1970-luvulle asti. (Lukuvuosikertomukset 1921-1970.) Haastateltavien mukaan heistä tehtiin urheilun monitaitajia (Anni, Elli, Leila, Pirjo, Maija, Marjatta, Ritva, Seija). Marjatta muisteli: "Seminaarin päämäärä oli tehdä meistä urheilun monitaitajia. Muistan kun oli urheilun lopputentti ja me huonetoverin kanssa pantiin viideltä kello soimaan ja lähdettiin Tornion urheilukentälle aitajuoksua opettelemaan! Tosissaan harjoteltiin." Urheilun ja kansantanssien harjoittelu vaikutti Leilan, Pirjon, Ritvan, Seijan elämässä myös opettajaksi valmistumisen jälkeen. He kertoivat toimineensa urheilu- tai kansantanhukerhojen ohjaajina. (Leila, Pirjo, Ritva, Seija.) Leila kertoi aloittaneensa kansantanhujen ohjauksen yhdestä ryhmästä, mutta harrastustoiminta laajeni vuosien saatossa monisatapäisen harrastajajoukon tavoitteelliseksi toiminnaksi (Leila).

Pohdinta: Taitoaineiden opetuksen laajempi merkitys

Artikkeli valottaa taitoaineiden opettamisen merkitystä opettajanvalmistuslaitoksessa. Tuleville opettajille pyrittiin antamaan opiskeluvaiheessa tarvittavat taidot ja tiedot, että he pystyisivät hoitamaan työtehtävänsä kunniakkaasti. Aineisto osoittaa, että taitoaineiden opetuksessa korostettiin seuraavia piirteitä:

Kädentaitojen opettaminen seminaarissa antoi opiskelijoille valmiuksia käsityön opettamiseen, mutta myös naisen elämää varten. Tässä korostui oppiaineen yhteiskunnallinen vaikutus: kansalaisista kasvatettiin työteliäitä ja huolellista työtä teke-

---

viä. (Ks. Heikkilä 2008; Tuomaala 2004.) Opettajaseminaarin opetus oli tiiviissä vuorovaikutuksessa kansallisvaltion rakentamisen kanssa.

Tuleville opettajille pyrittiin antamaan se musiikillinen tietotaito, mitä he tulevassa opettajantyössään tarvitsivat. Seminaarissa harjoiteltiin säestämään virsiä, hengellisiä ja muita lauluja. Siellä harjoiteltiin myös laulamista yksin että kuorossa sekä kuoron johtamistaitoa.

Seminaarissa harjoiteltiin eri liikuntalajeja ahkerasti. Liikunnallisten taitojen opiskelulla pyrittiin takaamaan mahdollisimman laajat ja monipuoliset taidot. Oppituntien yhteydessä harjoiteltiin myös kansantanssien ohjauksia. Kansantanssien opettaminen oli kasvattamista suomalaisen kulttuurin tunteeseen.

Opettajaksi opiskelevat oppivat seminaarissa taitoja joita tarvitsivat paitsi työelämässä myös muilla elämän alueilla: osa haastateltavista valmisti vaatteet perheelleen, osa toimi aktiivisesti kuoronjohtajina, lausunta- tai kansantanssikerhojen ohjaajina. Seminaarista saadut taitoaineiden opit innostivat haastateltavia opiskelun jälkeen, he järjestivät aktiivista toimintaa koulun ulkopuolella sekä koululaisille että muille kyläläisille. Seminaarin taitoaineiden opetuksella näyttääkin olleen kauaskantoisempi merkitys heidän elämässään.

Tornion seminaarissa annettu taitoaineidenopetus oli hyvin samantyyppistä Suomen muiden seminaarien opetuksen kanssa (Esim. Halila 1963; Heikkinen 1990; Hyyrö 2006; Nurmi 1995). Suomen opettajaseminaarien taitoaineiden opetuksen vaikutuksia opiskelijoiden myöhempään elämään olisikin syytä tarkastella lisää.

Lähteet

Arkistolähteet

- Oulun maakunta-arkisto (OMA)
- Tornion seminaarin arkisto (TSeA)

Oppikirjat ja lukuvuosikertomukset

Björkstén, E. 1926. Naisvoimistelu. Toinen osa. Suomentanut Hilma Jalkanen. Helsinki, Otava.

Collan, A. 1922. Kansantänhuja. Valikoima suomalaisesta Kisapirtistä. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Kirjan Kirjapaino.

Helasvuo, V. 1961. Musiikin historia. Helsinki, Otava.

Hymander, I. & Ahlfors, A. 1906. Pianonsoiton alkeiskurssi I. Helsinki, Oy R. E. Westerlund Ab.

Ingman, O. 1962. Koulun laulukirja. Helsinki, Wsoy.

Jalkanen, H. 1922. Komentoharjoituksia neliviikkoisia voimistelunjohtajakursseja varten. Helsinki, Otava.

Koivusalo, I. 1982. Voimistelu maamme oppikoulujen oppiaineena vuosina 1843–1917. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu no: 83.

Koskimies, A. & Karvonen, I. 1931. Komentoharjoituksia. Porvoo, WSOY.

Kotilainen, O. 1924. Koululauluja. Helsinki, Wsoy.

Lahtinen, J. N. & Lampén, S. 1931. Alakansakoulun laulu- ja laululeikkikirja. Toinen painos. Helsinki, Valistus.

Lukuvuosikertomukset 1921-1970.

Paavola, M. 1949. Pianonsoiton alkeet. Kolmas painos. Porvoo, Wsoy.

Parviainen, L. 1946. Koulun laulukirja. Seitsemäs painos. Helsinki, Otava.

Pulkkinen, A. 1946. Suomalaisia kansantänhuja. Wsoy, Helsinki.

Siukonen, V. 1954. Musiikkioppi: musiikkikouluja, seminaareja ja itseopiskelijoita varten. Helsinki, Otava.

Stenroth, F. 1929. Kansakoulun voimistelua. Ylemmän maalaiskansakoulun ohjelmisto. Helsinki, Otava.

Teerisuo, I. 1950. Hoida oikein vaatteesi. Helsingin käsityönopettajaopiston julkaisuja 3. 172.

Teerisuo, I. 1964. Taitava tyttö ompelee ja pukeutuu hyvin. Helsinki, Wsoy.

Turunen, L. 1946. Ompeluoppi I. Helsinki, Otava.

Törnudd, A. 1923. Musiikin historia pääpiirteissään. Toinen uudistettu painos. Helsinki, Otava.

Törnudd, L. 1929. Uusi käsitöiden oppikirja. I osa. Varsinaisten kansakoululuokkien tehtävät. Viides painos. Jyväskylä, Gummerrus.

Valve, T. & Tappura, K. 1937. Kansakoulun käsityöt. Kolmas painos. Porvoo, Wsoy.

Tutkimuskirjallisuus

Halila, A. 1963. Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo & Helsinki, Otava.

Heikkilä, A. 2008. Vaate lapsen elämässä. Koululaisen pukeutuminen pohjoissuomalaisessa maalaiskylässä vuosina 1909–1939. Lapin yliopisto.

Heikkinen, R. 1990. Kasvatusta ja koulutusta korven kaupungissa. Kajaanin opettajankoulutuslaitos 90 vuotta. Oulun yliopisto.

Hyrrö, T. 2006. Alakansakouluopettajien valmistuksen kehitys Suomessa vuosina 1866–1939. Acta Universitatis Tamperensis 1147. Tampere University Press.

Nurmi, V. 1995. Suomen kansakouluopettajaseminaarien historia. Helsinki, OAJ.

Paksuniemi, M. 2009. Tornion alakansakoulunopettaja-

seminaarin opettajakuva lukuvuosina 1921-1945 rajautuen oppilasvalintoihin, oppikirjoihin ja oheistoimintaan. *Acta Universitatis Lapponiensis* 161.

Tuomaala, S. 2004. Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaisten kohtaaminen 1921–1939. Helsinki, Hakapaino Oy. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ukkonen, T. 2002. Menneisyyden tulkinta kertomalla.